

Türk Kad

Alımlama Estetiği Bağlamında Edebiyat Eğitime Farklı Bir Bakış Denemesi¹

Faik KANATLI² & Yunus Emre ÇEKİCİ³

ÖZET

Bu çalışmada, “Edebiyat Bilgi ve Kuramları II” dersi kapsamında, Zülfü Livaneli’nin “Huzursuzluk” romanını okuyan Türkçe Öğretmenliği lisans programı birinci sınıf öğrencilerinin romana ilişkin görüşleri, alımlama estetiği bağlamında değerlendirilmiştir. Bu yolla çalışmada alımlama estetiği kuramının edebiyat eğitime sunduğu olanakları belirginleştirmek ve tartışmaya açmak amaçlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, alımlama estetiği bağlamında edebiyat eğitiminde yeni arayışları tartışmaya sunmaktır. Nitel modeldeki bu çalışmada, doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma grubu, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği lisans programında 2018-2019 eğitim öğretim döneminde öğrenim gören birinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Veriler nitel içerik analizi basamaklarına göre analiz edilmiştir. Araştırmada okurların “Huzursuzluk” adlı romanda otuz ayrı belirsizliğe ve on beş ayrı etkilenime dikkat çektikleri belirlenmiştir. Bu çalışmayla edebî bir metni okumanın çok anlamalı, hatta sonsuz anlamalı bir süreç olduğu, her okurun kendi dünyası ölçüsünde edebî metinden tat alabileceği ve anlam üretebileceği bir kez daha ortaya koyulmuştur. Araştırmanın edebiyat eğitimindeki program geliştirme çalışmalarına ve ders içi uygulamalara ufuk çeşitliliği sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alımlama estetiği kuramı, edebiyat eğitimi, okuma eğitimi, okurun beklenti ufku, belirsizlik.

An Essay of an Alternative View to Literature Education in the Context with Reception Aesthetics

ABSTRACT

In this study, within the course of “Literary Knowledge and Theories II” students, from Mersin University, Education Faculty, Turkish Teaching Department, read Zülfü Livaneli’s novel “Huzursuzluk” and their views related to the novel were evaluated within the context of the Theory of Reception Aesthetics. By this way it is aimed to concretize the opportunities provided by the Theory of Reception Aesthetics to literature education and bring them up for discussion. The main purpose of the study is bringing, new searches for literature education in context with reception aesthetics, up for discussion on the basis of the students’ views. Document analysis method is used in this study in form of qualitative research. The sample is comprised of the students who are 1st graders of Mersin University, Education Faculty, Turkish Teaching program in 2018-2019 education year. The data was analysed in accordance with the steps of qualitative content analysis. In this research it is concluded that the readers pointed to thirty different uncertainties and fifteen different influences in the novel “Huzursuzluk”. In this study it is presented once more that reading a literary text is multiple comprehending even infinite comprehending process. It is considered that this research will provide the efforts of program development in literature education with horizon diversity.

Key Words: Theory of reception Aesthetics, literature education, reading education, readers’ horizons of expectations, uncertainty.

¹ Bu çalışma, 12. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı’nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, fkanatli@mersin.edu.tr, 0000-0001-8149-6789.

³ Öğr. Gör., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, yecekici@atu.du.tr, 0000-0003-0247-3779.

Giriş

İnsanın hayallerini dil aracılığıyla estetikleştirilmesi, eş deyişle edebiyat üretimi, bir anlama ve anlamlandırma süreci olarak tanımlanabilir. Anlama, edebiyatın odağındadır, hatta varlık koşuludur. Başka bir deyişle üretilen her edebî metin, okunmayı ve anlaşılmayı bekler. Edebî metin üretimi, öncelikle yazarın dünyayı anlama çabasıyla başlar ve yazar, anladıklarını anlaşılır kılma yollarından birini seçer. Ancak yazarın duygu ve düşüncelerini bir metinde somutlaştırması, anlamı tamamlamaya yetmez. Anlamanın gerçekleşmesi için, etkin bir okuma eylemine gereksinim vardır. Okur; yazar ve metinle etkileşerek metnin anlam olanaklarından yararlanmaya, yeni anlam olanakları üretmeye çalışır. Gadamer'in (2009, s. 69) deyişiyle "ufukların kaynaşması"; yani yazar, metin ve okurun etkileşimi, edebî metindeki anlamı devingenleştirir. Bu süreçte okur, geleneksel anlayışın tersine edebiyat sürecinin -deyim yerindeyse- bir figüranı değil, başrol oyuncusu olarak konumlandırılır. Okurun dünyasını, arka alan bilgisini, ufkunu, hayallerini edebiyatın olmazsa olmazı olarak gören; okura edebî metindeki boşlukları doldurma görevi yükleyerek hem okurun hem de metnin devingen bir içerik taşıdığını ileri süren Wolfgang Iser, Hans-Robert Jauss ve Stanley Fish gibi bilim insanları, alımlama estetiği kuramını geliştirir. Bu kuram, en genel haliyle "okurun edebiyattaki rolünü inceler" (Öztok, 2010, s. 3). Okur merkezli kuramlar arasında yer alan alımlama estetiği, hem edebiyat dünyasında hem de edebiyat eğitiminin odağında yer alan okuma edimi alanında yansımaları bulur.

Alımlama estetiği kuramının ortaya çıkışıyla sosyal ve siyasal gelişmeler arasında dolaysız bir ilişki vardır. Karagöz ve Dilidüzgün (2016) alımlama estetiğinin modern yaşamın gerekleriyle gündeme geldiğini ileri sürer. Buna göre modern yaşamda "birey" kavramının ve onun ilgi ve gereksinimlerinin önem kazanmasıyla beraber, bireyin düş ve düşünce gücü ile çabalayarak estetik bir haz edinme isteği, edebiyat alanında da okur odaklı kuramların gelişmesine ortam yaratmış; okur, edilgen konumdan çıkarak metni yorumlayan ve anlamlandıran bir konuma erişmiştir. Ünal (2005) da, alımlama estetiğinin edebiyat dünyasındaki totaliter anlayışlara bir karşı çıkış olduğunu ve yazar-metin-okur ilişkisinin bir demokratikleşme sürecine girdiğini belirtir. Nermi Uygur'un okuma eylemini güçler ayrılığı ilkesine dayanan demokratça bir etkinlik olarak değerlendirmesi de (Uygur, 1996, s. 194) bu kapsamda ele alınabilir. Dolayısıyla alımlama estetiği kuramının edebiyat ve eğitimde özgürlük ve yaratıcılığı önemseyen çoğulcu yaklaşımlara zemin hazırladığını söylemek olanaklıdır. Kanatlı (2018, s. 61) da alımlama estetiğinin etkin, özgür ve yaratıcı okura vurgu yaptığını belirtmektedir:

Doğum yeri Almanya olan Alımlama Estetiği Kuramıyla özdeşleşen Wolfgang Iser'e göre, üretilen her metnin içkin bir okuru vardır. Okur, yazarın metinde serpiştirdiği kimi ipuçlarını bağlayarak, metindeki boşlukları doldurarak metnin iletilerine ulaşmaya çalışır. Kendi çabasıyla anlamı bütünlemesi ve keşfetmesi okura bir çeşit estetik zevk verir. Sanat yapıtı olarak metin de içkin bir okur tarafından çözümlenmeyi, anlaşılmayı ve değerlendirilmeyi bekler. Bu bakımdan, her ne kadar sanatsal metin özgür bir yaratımın ürünü olsa da sanatçı, iletilerinin amacına ulaşabilmesi için metni anlamlı bir alımlamaya olanak verecek şekilde formüle eder. Ancak, hiçbir sanatçı/yazar ürettiği sanatsal metnin olası bütün anlamlarını öngöremez, hiçbir okur da metnin olası bütün anlamlarını tüketemez. Bu olgu, sanatsal metnin her dönemde yeniden okunmasına ve değerlendirilmesine zemin hazırlar (Kanatlı, 2018, s. 61).

Kanatlı'nın vurgularından, edebî metnin tek başına anlamı olmadığı, anlam potansiyeli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Okur anlamın belirlenmesinde etkin bir rol üstlenir. Iser'e göre bir metin ancak okumakla dirilir (Iser, 1975b, s. 228). Metin, okunarak anlaşılmayı ve canlanmayı bekler. Eş deyişle, okur metinden yola çıkar fakat anlamı kendi keşfeder, yapılandırır ve inşa eder. Bu da çok anlamalı, hatta sonsuz anlamalı bir süreci beraberinde getirir. Aynı metin her okur için farklı anlamlar ifade edebilir. Çünkü her okurun anlama koşulları, deneyim tarihi, buluşmaya açıklığı, estetik birikimi birbirinden farklıdır. Bununla beraber aynı okur farklı zamanlarda farklı anlamalara da ulaşabilir. Çünkü anlama akışı tekrarlanamaz, ne okur aynı okurdur ne de metin aynı metindir. Sadece okur değişmekle kalmaz; aynı zamanda metindeki göndermeler, metinler arası ilişkiler de zamana ve koşullara ayak uydurur. Çünkü anlamı var eden çağrışımlar da

zamansal, hatta ansaldır. Esnek ve yaratıcı bir ilişkiyi zorunlu kılan tekrarlanamazlık, bir yandan okurun birikimiyle diğer yandan da edebî metinde bırakılan boşluklarla ilişkilidir.

Iser'e göre, metinde yazar her şeyi söyleyemez ve ister istemez birtakım yerlerin doldurulması okura düşer. Yazarın okura bıraktığı bu boşluklara "boş alan" ya da "belirsizlikler" denir (Moran, 2002, s. 242). Metnin belirsizliği, okuru sürekli anlam aramaya iter (Iser, 1975b, s. 246). Bu suskunluklar, boşluklar, boş alanlar ya da belirsizlikler okurun metne katkı sunmasını, etkinleşmesini, metinden estetik bir haz duymasını sağlar (Iser, 1975a, s. 254). Başka bir deyişle anlamlı susuşlar, okuru adeta bir yolculuğa çağırır. Metindeki belirsizlikler, okuru düşünmeye ve hayal kurmaya özendirir, hatta kıskırtır. Boşlukları doldurmaya çalışan okur, edebiyat üretiminin etkin bir paylaşıcı olur. Edebî metinde anlam bütün olarak bulunmaz, parça parça ve dağınık bir biçimde yer alır. Okur, yazarın metne serpiştirdiği bu parçacıkları, yani ipuçlarını birbirine bağlayarak bir bakıma metni yeniden inşa eder ve anlamları keşfetmenin tadına varır.

Kanatlı'nın "hiçbir yazar, olası bütün anlamları öngöremez, hiçbir okur da olası bütün anlamları tüketemez" (2018, s. 61) vurgusu, aynı zamanda okurun ve yazarın hareket alanına gönderme yapar. Özgürlük ve etğin temel kavramlarından biri olan hareket alanı, alımlama estetiği açısından da oldukça önemlidir. Yazarın hareket alanı, dilin olanaklarından yaptığı seçki ve kasıtlı kasıtsız bıraktığı boşluklarla ilişkililikten; okurun hareket alanı ise bu boşlukları tamamlama özgürlüğünde ve ihmal edilen anlamları sürece dâhil etme arayışında somutlaşır. Bu bağlamda Iser bir çalışmasında, edebî metnin en önemli ögesinin söylenmeyenler olduğunu vurgularken (1975b, s. 249); başka bir çalışmasında boşlukların, metnin iletişimsel koşulları olduğunu belirtir (Iser, 1975c, s. 326). Öyle ki bu boşluklar olmasa iletişim süreci donuklaşır; edebiyat salt bir bilgi alışverişine -tebliğ tebellüğe- dönüşür. Oysa edebiyat, iki arayışın -yazar ve okurun- buluşmasıdır. Yazar, dil olanaklarından yararlanarak anlam kurma; okur, boşluklardan yola çıkarak bu anlamı yeniden inşa etme arayışındadır. Anlam arayışı, alımlama estetiği kuramında hareket alanının temelinde yer alır.

Iser'e göre edebî metin öyle oluşturulmuştur ki okur sürekli anlam aramaya, yönünü ve zeminini bulmaya sivrulur (Iser, 1975b, s. 244-246). Iser, bu yönüyle edebî metnin, bağlamsız, durumsuz ve koşulsuz olduğunu ileri sürer (Iser, 1975b, s. 249). Yazar, bağlamın, durumun ve koşulların oluşturulması için bir bakıma kaygan bir zemin yaratır ve sorumluluğu okura bırakır. Yazar ve okurun bu kaygan zeminde buluşması, belirsizlikleri bulunan yeni bir bağlam oluşturur. Bu belirsizlikler okuru sarsar, yeni bir anlam arayışına sürükler. Anlamın peşine düşen okur, sorularla yüzleşir. Alışkanlıkları sarsılır, bildiklerinin mutlak doğru olmadığı gerçeği gün yüzüne çıkar. Metnin dünyası ile gerçek dünya arasındaki gerilime tanıklık eden okur, belki başlangıçta hırpalanır fakat yeni dünyalara kapı aralama şansı yakalar.

Nietzsche'nin "Ön söz yazarın, son söz okurun hakkıdır" (Günay, 2007: 56) özdeyişi, alımlama estetiğinin sloganı gibidir. Metni kaleme alan yazar, kimi zaman bilinçli kimi zaman da farkında bile olmadan boşluklar bırakarak aynı zamanda okura da düşünme ve hayal kurma olanakları sunar. Bu nedenle alımlama estetiğinde okur, metnin veya yazarın güdümündeki edilgen bir alıcı değil; tersine metin ve yazarla dertleşen, hesaplaşan bir üretici olarak görülmekte ve bu bakımdan edebiyat açık uçlu bir anlamlandırma süreci olarak yorumlanmaktadır. Kula'nın dediği gibi "okuma değiştiren bir etkinliktir; hem okuyanı hem de okunanı değiştirir, başkalaştırır" (Kula, 2018: 337). Böylece okur sadece metni değil, aynı zamanda kendi kendini de deneyimler (Iser, 1975b, s. 247). Başka bir deyişle okuma, okura bir öz düzeltim olanağı sağlar. Kişi okuyarak hem anlamı hem de kendini düzeltir. Bu çift taraflı düzeltim, varlığını edebî metindeki boşluk ve belirsizliklere borçludur.

Iser'in ortaya attığı "boş alanlar/anlamlı susuşlar"ın yanı sıra, alımlama estetiğinin bir diğer önemli kavramı da Hans-Robert Jauss'un ileri sürdüğü "beklenti ufku"dur. "Beklenti ufku, okurun bir edebî eserden tarihsel, toplumsal, kültürel olarak bir ön beklenti içinde olması durumudur" (Kavalcı, 2017, s. 62). Bir başka tanıma göre edebî metnin; okuma başlangıcında, ortasında ve sonunda okurda oluşturduğu beklentiler bütününe beklenti ufku denir (Tunç, 2014, s. 1474). Ufuk hem içinde yolculuk yapabileceğimiz hem de bizimle yolculuk yapan bir şeydir (Gadamer, 1975, s. 117). Başka bir deyişle okurken bir yandan ufuk bizi içine çeker, öte yandan biz ufku sürükleriz. Ufkumuz ölçüsünde okuduklarımızıza

anlam katarız, okuyabildiğimiz ölçüde ufkumuzu genişletiriz. Bu diyalektik deneyim, anlamın bütünüyle tüketilemezliğine gönderme yapar.

Okur, içinde bulunduğu tarihsel koşullarla edebî metne yaklaşıp. Diyalektiğin temel ilkesi gereği, bir yandan tarihsel koşullardan etkilenen okur, bir yandan da o koşulları etkiler. İşte bu karşılıklı belirlenim süreci, okurun beklenti ufkunun oluşmasını, gelişmesini ve devingenleşmesini sağlar. Bu bakımdan okurun beklenti ufku durağan değildir; yaşantı ve deneyim zenginliği, okuma kültürü, okurun beklenti ufkunu canlı kılar. Okurun beklenti ufkunu “deneyim” kavramıyla ilişkilendiren Iser, deneyimi bir toplama süreci değil, sahip olunan şeyleri değiştirme süreci olarak tanımlar (Iser, 1975a, s. 269). Edebiyat, yeni anlama ufuklarına, yolculuklara zemin hazırlayan bir deneyimdir. Edebiyat açısından deneyim, sadece sahip olunan şeyleri değiştirme süreci değil, aynı zamanda ilişkilendirme süreci olarak da tanımlanabilir. Edebî deneyim sayesinde insan kendini geliştirir, inşa eder, keşfeder ve ufkunu oluşturur. Bu ise bitimsiz ve sınırları belirsiz bir süreçtir. Bu bağlamda okur, kimi zaman yazarın anlatmak istedikleriyle kesişir, kimi zaman bunları teğet geçer, kimi zaman da yazarın bile öngörmediği yeni anlam olanaklarının kapısını aralar.

Göreceliliğe hizmet ediyor gibi görünen alımlama estetiği kuramında, okurun görüşlerini, anlamlandırma yolculuğunu gerekçelendirmesi, tartışabilmesi önem kazanır. Başka bir deyişle okuma yolculuğunda mutlak doğruyu aramak veya yanıtı önceden belli soruların peşine düşmek yerine; tutarlılık, yerindelik, gerekçelendirme, ilişkilendirme ve tartışma kavramları ön plana çıkar. Okurun anlamı biriciktir ve özeldir fakat paylaştığı anlamın, kendi içinde mantıksal bir bütünlük taşıması gerekir. Bu bağlamda öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeyi hedefleyen edebiyat eğitiminde alımlama estetiği kuramını gözetmenin kaçınılmazlığı ortaya çıkar.

Alımlama estetiği kuramı, okuru ön plana çıkararak edebiyat eğitimine yeni olanaklar sunmaktadır. Metindeki belirsizliklerden çok verili/açık olanı buldurmayı amaçlayan, anlamdan ziyade bilgiye odaklanan, okurun beklenti ufkundan çok yazarın yaşamını ön plana çıkararak geleneksel edebiyat eğitiminin, 21. yüzyılın karmaşık koşullarında öğrencilere sunduğu beceriler oldukça sınırlıdır. Kaldı ki gerek ulusal (MEB) gerek de uluslararası (PISA) veriler, Türkiye’de bir okuma ve anlama sorunu olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu durum, edebiyat eğitiminin gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü anlama sorunu okuma eğitimiyle, dolayısıyla da dil ve edebiyat eğitimiyle doğrudan ilişkilidir. Alımlama estetiği kuramı, edebiyat eğitim ve öğretiminde anlama odaklı yeni arayışları özendirilmekte ve anlama sorununa çözüm önerileri sunmaktadır.

Sosyal medyanın da etkisiyle her şeyin hızla tüketildiği bu çağda, salt bilgi odaklı bir edebiyat eğitimi, öğrenciler için ilgi çekici olmadığı gibi artık anlamlı da değildir. Sosyal medya karşısında bilgi, kalıcılığını ve gücünü yitirmişe benziyor. İçinde yaşadığımız zamanın ruhunda bilgidan ziyade anlama ve yorumlama becerisi güç kazanıyor. Bu bağlamda edebî metnin anlam potansiyelini ortaya çıkarmak, yorumlamak ve tartışmak, verili/açık olanın ötesine geçerek anlamı yeniden üretmek, alımlama estetiğinin edebiyat eğitimine sunduğu olanaklar arasında yer almaktadır. Her şeyin çabucak tüketildiği bu çağda, alımlama estetiği kuramına dayalı bir edebiyat eğitimi, anlamın tüketilemezliğinin altını çizerek okuru düşünmeye ve dinginliğe davet eder. Zamanın hıza ve karmaşasına karşın edebiyat, okura dinginlik içinde kendiyi yüzleşme, kendini yeniden bulma ve estetik bir doyuma ulaşma olanağı sunar. Alımlama estetiği kuramı ayrıca, farklı ufukların kaynaşmasına zemin hazırladığı için demokratikleşme ve toplumsal barış süreci açısından da önem taşımaktadır. Bu bağlamda alımlama estetiği kuramının edebiyat eğitimine yeni olanaklar sunacağı ve 21. yüzyılın karmaşasıyla başa çıkmaya çalışan bireyin kendi yaşamını inşa etmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Alımlama estetiği kuramının edebiyat eğitimine sunduğu olanakları belirginleştirmek ve edebiyat eğitiminde anlama odaklı arayışları tartışmaya sunmak için bir okuma deneyimi örnek olarak incelenebilir. Bu kapsamda Zülfü Livaneli’nin “Huzursuzluk” adlı romanına yönelik bir okuma yolculuğu, hem edebiyat eğitimindeki yeni arayışlara örnek olarak nitelendirilebilir hem de alımlama estetiğinin edebiyat eğitimine olası katkıları bağlamında değerlendirilebilir.

İlk baskısı 2017’de yapılan Huzursuzluk adlı kitapta Livaneli (2018), Mardinli Hüseyin’le Suriye’deki DEAŞ terör örgütünün zulmünden kaçıp Türkiye’ye gelen Ezidi Meleknaz’ın aşkını, bu süreçte gelişen olayları ve Hüseyin’in Amerika’daki gizemli ölümünü hem Ortadoğu’daki hem de Batı’daki önyargılar kapsamında anlatır. Çocukluk arkadaşı gazeteci İbrahim, Hüseyin’in ölümünü araştırır, ilginç bir tutku ve hırsla Meleknaz’ın peşine düşer. Yabancılaşma, önyargı, insanlık, hoşgörü, aşk, terör gibi birçok kavram, edebî bir nitelikte okura sunulur. Livaneli’nin söz konusu kitabı, barındırdığı boşluklar ve oluşturduğu beklentilerle, okurun başkayla buluşmasına olanak tanıyan bir nitelik taşır. Basıldığı ilk yıl 500 bine yakın satan bu kitabın ilgi çekici olduğu da bir gerçektir. Bu bakımdan okurun “Huzursuzluk” romanına yaklaşımı, hem alımlama estetiği bağlamında değerlendirilebilir hem de edebiyat eğitime sunduğu olanaklar açısından ele alınabilir.

Bu çalışmada, “Edebiyat Bilgi ve Kuramları II” dersi kapsamında, “Huzursuzluk” romanını okuyan Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği lisans programı birinci sınıf öğrencilerinin romana ilişkin görüşleri, alımlama estetiği bağlamında ele alınmıştır. Bu yolla çalışmada alımlama estetiği kuramının edebiyat eğitime sunduğu olanakları belirginleştirmek ve tartışmaya açmak amaçlanmıştır. Çalışmanın bir diğer amacı, anlama odaklı edebiyat eğitimiyle alımlama estetiği kuramı arasındaki dolaysız ilişkiyi belirginleştirmektir. Sosyal medyanın her şeyi hızla tükettiği, bilginin dayanıksızlaştığı bir çağda, alımlama estetiği kuramına dayalı bir edebiyat eğitiminin sunduğu olanakları belirginleştirmek, çalışmanın hedefleri arasındadır. Araştırmanın edebiyat eğitimindeki program geliştirme çalışmalarına ve ders içi uygulamalara ufuk çeşitliliği sunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Türkçe Öğretmenliği lisans programı birinci sınıf öğrencilerinin görüşlerini alımlama estetiği bağlamında değerlendirmenin amaçlandığı bu araştırma, nitel bir araştırma olarak yapılandırılmış ve veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Değişken ve karmaşık bir yapıya sahip olan insanın doğasını ölçmek ve bununla ilgili kesin sonuçlara ulaşmak kolay olmadığı için nitel model, insanın kanaatleri, deneyimleri, algıları ve duygularıyla meşgul olmaktadır (Arıkan, 2013).

Araştırmada Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği lisans programında yürütülen “Edebiyat Bilgi ve Kuramları II” dersinin dönem sonu sınavında, öğrencilerin “Huzursuzluk” adlı romana yönelik görüşleri sorulmuştur. Öğrenci görüşleri, doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 217).

Çalışma Grubu

Araştırma grubu, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği lisans programında 2018-2019 eğitim öğretim döneminde öğrenim gören birinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya toplam 58 öğrenci katılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin % 57’si kadın, % 43’ü erkektir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

2018-2019 eğitim öğretim yılının bahar döneminde, “Edebiyat Bilgi ve Kuramları II” dersinde öğrencilere Zülfü Livaneli’nin “Huzursuzluk” adlı kitabını okumaları, dönem sonu sınavında bu kitaptan sorumlu olacakları söylenmiştir. Bu dersin dönem sonu sınavında, öğrencilere “Huzursuzluk” adlı kitapla ilgili iki soru sorulmuştur. Sorular aşağıda yer almaktadır:

1. Zülfü Livaneli’nin “Huzursuzluk” adlı yapıtındaki anlamlı susuşları / sessizlikleri / boşlukları bulup doldurmaya çalışınız.
2. “Huzursuzluk” yapıtını yaşantı, beklenti ve ufuk açma açısından değerlendiriniz.

Yukarıdaki sorular, alımlama estetiğinin iki temel kavramı olan belirsizlik ve beklenti ufkuyula ilgilidir. Öğrenciler, bu sorulara yazılı bir biçimde yanıt vermişlerdir. Öğrencilerin yanıtları “Ö1, Ö2, Ö3...” şeklinde sıralandıktan sonra, araştırma yöntem ve teknikleri alan

yazını doğrultusunda (Büyüköztürk vd., 2016; Çetin, 2016; Özdemir, 2010; Punch, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013) nitel içerik analizi basamaklarına göre analiz edilmiştir. Öğrenci yanıtlarından yola çıkarak belli başlı temalara ulaşılmış ve temalar sınıflandırılarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Okurlara Göre “Huzursuzluk” Adlı Romandaki Anlamlı Susuşlar

Türkçe Öğretmenliği lisans programı birinci sınıf öğrencilerinden Zülfü Livaneli'nin “Huzursuzluk” adlı yapıtındaki anlamlı susuşları/sessizlikleri/boşlukları bulup doldurmaları istenmiştir. Söz konusu yapıta yönelik öğrenci görüşleri incelenmiş ve otuz ayrı tema belirlenmiştir. Temalar ve frekansları, Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Huzursuzluk’taki Anlamlı Susuşlar

Tema	f
Nergis’in İntiharı	15
Meleknaz’ın Suskunluğu	11
Ezidilerin Yaşadığı Zorluklar	10
Romanın Sonu	9
Ezidilere Gösterilen Önyargı	8
İnsanlık	7
İbrahim’in Meleknaz’a Duyduğu İlgi	7
Hüseyin’in Meleknaz’a Aşk	5
İbrahim’in İç Yolculuğu	5
Hoşgörü	4
Din ve Siyaset	3
Doğu-Batı Çatışması	3
Savaş	3
Duyarsızlık	2
Kadın	2
Merhamet	2
Meleknaz’ın İbrahim’e Karşı Tutumu	2
Meleknaz’ın Gücü	2
Angelina Jolie’nin Geliş Amacı	2
Hüseyin’in Ölümü	2
Terör	2
Adalet	1
Aşk	1
Emperyalizm	1
Göç	1
Tüketim Çağı	1
Mardin	1
Mülteci Kampları	1
Hüseyin’in Tutarsızlıkları	1
Meleknaz ve Angelina Jolie Arasındaki Benzerlik	1
TOPLAM	115

Tablo 1 incelendiğinde, elli sekiz öğrencinin kitapta otuz ayrı boşluğa dikkat çektiği görülmektedir. Nergis’in intiharı, Meleknaz’ın suskunluğu, Ezidilerin yaşadığı zorluklar ön plana çıkmakla beraber; öğrencilerin birçoğunun farklı farklı boşluklara dikkat çekmesi, alımlama estetiği kuramının öngörüsüyle örtüşmektedir. Başka bir deyişle alımlama estetiğindeki “Her okur, metindeki boşlukları kendi dünyasına göre doldurur.” ilkesi, bu çalışmada ortaya çıkmıştır.

Nergis’i intihara sürükleyen olaylar, intihar ederken dile getirdikleri veya Meleknaz’ın yaşadığı şeyler karşısında susması, suskunluğu bir isyan yolu olarak seçmesi, Ezidilerin çektiği çileler, romanın sonunun belirsiz bırakılması, kitabın sanki devam ediyormuş gibi bitirilmesi okuru düşünmeye özendirilen belli başlı boşluklardır. Livaneli’nin bıraktığı bu suskunluklar, okurun metinle konuşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bulgu, okuma

eğitiminde önceden cevabı belli sorular sormaktansa okurun kendi dünyasını açığa çıkaracak sorular sormanın ne kadar zenginleştirici olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca aynı metne ilişkin bu kadar farklı boşluğa dikkat çekilmesi, sınıf ortamında farklı görüşlerin dile getirilebilmesi için eş deyişle demokratikleşme ve toplumsal barış süreci için de önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Aşağıdaki görüşler, okuduğunu anlamada öğrencilerin dünyasının ne denli çeşitli olduğuna örnek olarak sunulabilir:

İbrahim'in meğer kendine ne denli yabancılaştığını görüyorum. Özüne... Aslında kendini aramak için çıkıyor bu yola. Kendini buldukça içindeki "huzursuzluk" artıyor. Her arayışta yeni bir şeyle karşılaşılıyor (Ö27, İbrahim'in İç Yolculuğu).

Yapıtta Meleknaz ona yaşatılan acıları, işkenceleri bağırarak anlatmak yerine uzun ve sonsuz bir sessizlikle yansıttıyor (Ö15, Meleknaz'ın Suskunluğu)

Hüseyin'in nişanlı olduğu halde, Yezidi olan (aslında Ezidi!) Meleknaz'ı ve görme engelli bebeğini neden bu kadar sahiplendiği tam olarak eserde belirtilmemiştir. Okurun yorum gücüne ve hayal dünyasına bırakmıştır. Yani bir erkeğin; nişanlısını, ailesini ve sevdiği herkesi arkasına alarak; Meleknaz için ömrünü karartıp hayatının noktalanması, bunları neden yaptığı az olarak açıklansa da bazı noktalar okuyucuya doldurulması için bırakılmış boşluklardır (Ö1, Hüseyin'in Meleknaz'a Aşkı)

Meleknaz'ın sonda ne yaptığını yazar bize söylemez. O boşluğu bizim doldurmamızı ister. Örneğin bana göre Meleknaz bu yaşadıklarını asla ama asla unutmayacak. O karanlık dünyasından asla çıkmayacaktır. İbrahim ona sürekli yardım etmek isteyecek ama o asla kabul etmeyecektir (Ö5, Romanın Sonu).

İnsanların sırf yanlış anladıkları din yüzünden Ezidilere eziyet etmesi ve Ezidilerin elinden hiçbir şey gelmemesi bir susuştur (Ö10, Ezidilerin Yaşadığı Zorluklar).

İbrahim'in Meleknaz'ı hiçbir neden yokken hep arayıp durması, bu arayışın nedeni aslında yazar tarafından açıklanmıyor. Bu arayış bizim arayışımızdır. Her okurun içindeki huzursuzluğun nedeni olan arayıştır (Ö37, İbrahim'in Meleknaz'a Duyduğu İlgisi).

Nergis uçurumdan atladıktan sonra "ben insandım" demişti. Neden bunu söyleme gereği duymuştu? Biz de birer insanız acaba yaşam Nergis gibi bizi de uçurumun kenarına getirecek kadar zor sınavlardan geçirseydi bizim son sözümüz ne olurdu (Ö31, Nergis'in İntiharı)?

Çocukların savaşlar yüzünden öldüğü bir dünyada "İstanbul'da en iyi suşinin nerede yenileceğini" tartışan plaza insanları nezdinde bu dönemin benzer davranışlarını ve şahıslarını gözler önüne seriyor. Ve susup konuşmamız için bize fırsat tanıyor (Ö40, Duyarsızlık).

3.2. "Huzursuzluk" Adlı Romanın Okurlarda Bıraktığı İzler

Türkçe Öğretmenliği lisans programı birinci sınıf öğrencilerinden Zülfü Livaneli'nin "Huzursuzluk" adlı yapıtını yaşantı, beklenti ve ufuk açma açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrenciler bu soruda, kitabın okurda bıraktığı izleri açıklamışlardır. Bu bağlamda "Huzursuzluk" adlı kitaba yönelik öğrenci görüşleri incelenmiş ve on beş tema belirlenmiştir. Temalar ve frekansları, Tablo 2'de gösterilmektedir:

Tablo 2. "Huzursuzluk"un Okurda Bıraktığı İzler

Tema	f	Tema	f
İnsanın Değeri	15	Aşk	2
Bakış Açısı	15	Kadına Şiddet	2
Duyarlılık	12	Empati	2
Ortadoğu'nun Açmazları	8	Merhamet	2
Hoşgörü	6	Önyargı	2
Ezidiler Hakkında Bilgi	6	Umut	2
Huzursuzluk Hissi	5	Cehalet	2
Farklılıklar	2	TOPLAM	83

Tablo 2 incelendiğinde 58 öğrencinin “Huzursuzluk”ta 15 ayrı temanın etkisinden söz ettiği görülmektedir. Öğrencilerin bir bölümü zaman zaman ortak temaların etkisinden söz etse de birçok öğrencinin etkilenimleri birbirinden farklıdır. İnsanın değeri, bakış açısı ve duyarlılık temaları ön plana çıkmakla beraber; aşk, hoşgörü, cehalet, merhamet, önyargı, umut gibi kavramlar da okurda iz bırakmıştır. Bu bulgu, alımlama estetiği kuramının öngörülerıyla bağdaşmakta, her okurun beklenti ufku ölçüsünde anlamı inşa edebileceği görüşünü desteklemektedir. Bu bulgu, gerek ulusal gerek de uluslararası verilerle ortaya koyulan Türkiye’deki anlama sorununun çözümü için edebiyat eğitiminde yeni arayışları özendirilmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin düşüncelerini ve anlamalarını sınırlandırmayan soruların daha zenginleştirici sonuçlar doğurduğu yorumuna ulaşmak olanaklıdır.

Tablo 2, Zülfü Livaneli’nin okurda oluşturduğu etki çeşitliliği bakımından dikkate değerdir. Alımlama estetiği kuramına göre, Livaneli bu tür etkileri yaratmayı hedeflemiş olacağı gibi, aynı zamanda onun bile öngörmediği sonuçlar ortaya çıkmış olabilir. Bu nedenle okuma eğitiminde yazarın hedeflerinden ziyade okurun beklentilerinin önemli olduğu ilkesi, bir kez daha güç kazanmaktadır. Bu noktada, okurun kendi düşüncelerini gerekçelendirebilmesi ve metinsel bir tutarlılık içinde anlatması, Türkçe dersinin önemli bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıdaki görüşler okuma eyleminin kişilerin dünyalarında nasıl çeşitli etkiler yaratabildiğine örnek olarak gösterilebilir.

Oysaki insan, insan olduğu için kıymetlidir. Ezidi, Müslüman, Yahudi ne fark eder. Dört kutsal kitapta da temel olgu insanın en şerefli mahlukat olduğudur (Ö1, İnsanın Değeri).

Kitabın adı “Huzursuzluk” bence “Sarsıntı” olmalıydı. Çünkü beni bugüne getiren bütün değer yargılarımı ve hayata bakış açımı sorgulamamı sağladı (Ö31, Bakış Açısı).

Yezidiler hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Başta Yezidi değil Ezidi olduklarını öğrendim ve buna benzer birçok şey öğrendim. Huzursuzluk romanı beni bambaşka bir kültürle tanıştırdı. Romandan sonra bu bilgileri teyit etmek ve daha çok şey öğrenmek için araştırmalar yaptım (Ö10, Ezidiler Hakkında Bilgi).

Bizler farklı ırktan, kökenden, farklı dinden ve toplumdansak da hep birlikte yaşayabiliriz. Bu olumsuzlukları yenebiliriz. Yazar bunu müthiş bir şekilde eserinde ifade etmiştir (Ö5, Hoşgörü).

Huzursuzluk romanının kendisine verilen adı okuyucuya yaşatmayı başardığını söyleyebilirim (Ö14, Huzursuzluk Hissi).

Diğer bir nokta ise tüm bu yaşanan kötü olayların aksine aşk duygusunun insanı nasıl iyileştirebilir olduğuydu. Hüseyin Meleknaz’a merhamet etmedi. Onu sevdi. Sevgi her şeyin ilacı diyenler gerçekten doğru söylüyor. Sevmek, sevmek, sevmek... Ve yine sevmek (Ö22, Aşk).

Farklılıklar hayata renk katar. Herkes aynı inanca, dile, yaşama, kültürel özelliklere sahip olsaydı paylaşacağımız hiçbir şey kalmazdı (Ö22, Farklılıklar).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada öncelikle alımlama estetiği kuramı ve bu kuramın iki temel ögesi olan “belirsizlik” ve “beklenti ufku” kavramları açıklanmıştır. Buradan hareketle Türkçe Öğretmenliği lisans programı birinci sınıf öğrencilerinin Zülfü Livaneli’nin “Huzursuzluk” adlı kitabına yönelik görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma grubunun otuz ayrı belirsizliğe ve on beş ayrı etkilenime dikkat çekmesi, bir kitabı okumanın çok anlamalı, belki de sonsuz anlamalı bir süreç olduğunu, her okurun kendi dünyası ölçüsünde bir edebî metne yaklaşabileceği gerçeğini bir kez daha belirginleştirmiştir. Bu bağlamda çalışmada, edebiyat eğitimi ile alımlama estetiği arasındaki dolaysız ilişki ortaya koyulmuş ve alımlama estetiğine dayalı edebiyat eğitiminin hem sosyal medyanın tüketimine karşı bir direnç oluşturabileceği hem de okuma ve anlama sorununa bir çözüm üretebileceği ileri sürülmüştür.

Dilin olanaklarında dolaşan yazarın sunduğu ufuk ile yazarın ihmal ettiği anlam ufuklarının metinde buluşması ve kaynaşması hem yazara hem metne hem de okura devingenlik ve özgürlük katar. Alımlama estetiğinin bu vurgusu, edebiyat eğitiminin

yönelimini de belirlemektedir. Alımlama estetiğine dayalı özgür bir edebiyat eğitimi, öğrencilere her şeyin tüketildiği bu çağda anlamın tüketilemezliğini deneyimleme olanağı sunmaktadır. Aynı zamanda metindeki boşlukları doldurma, öğrenen özerkliğini güvencelemekte, öğrencinin sosyal bir aktör olduğu ilkesiyle örtüşmektedir. Bunun yanı sıra okurun sınıf içinde farklı düşünme deneyimleriyle karşılaşması; hoşgörü, uzlaşma ve toplumsal barışa katkı sunan eşsiz bir olanaktır. Bu bağlamda alımlama estetiğine dayalı edebiyat eğitiminin demokratikleşme sürecine katkı sunması beklenmektedir.

Alımlama estetiği kuramıyla beraber yazarın ne demek istediğinden çok, okurun metindeki boşlukları doldurma yeteneği ve bekleten ufku önem kazanmıştır. Bu durum, öğrenciyi özgürleştirmekle beraber ona yeni bir sorumluluk yüklemektedir. Öğrenci artık öğretmenin beklediği yanıtı vermekle yükümlü değildir ancak düşüncelerini mantıksal bir bütün içinde anlatmak zorundadır. Bu, öğretmen yetiştirme sürecinin, ders içi uygulamaların, materyallerin geliştirme çalışmalarının ve ölçme-değerlendirme uygulamalarının gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.

Çalışmanın sonuçları doğrultusunda, aşağıdaki öneriler dile getirilebilir:

- Hem Türkçe öğretmeni hem de Türk dili ve edebiyatı öğretmeni yetiştirme sürecinde alımlama estetiği kuramının öğretmen adaylarına ve eğitim sürecine sunacağı katkılara, uygulamalı olarak dikkat çekilmelidir.

- Alımlama estetiği kuramının en önemli iddialarından biri, eğitim programlarında yer alan okuma kazanımlarının önceden belirlenemezliği ve öngörülemezliğidir. Bu bağlamda okuma kazanımlarının bireyselliği dikkate alınmalı ve öğretim programları buna göre güncellenmelidir.

- Ölçme ve değerlendirme aşaması, eğitimin olmazsa olmazıdır. Bu bağlamda okuduğunu anlamaya yönelik ölçme ve değerlendirme uygulamalarında, cevabı önceden belli sorular sormak yerine okurun beklenti ufku ölçüsünde boşlukları nasıl doldurduğunu sınav sorularına da yer verilmelidir. Bu bağlamda kişinin kendi dışına çıkmasına ve içini dışa vurmasına olanak tanıyan sorularla sınav, bir korku kaynağı olmaktan çıkar ve kişinin kendini özgürce ifade ettiği bir etkinliğe dönüşür.

- Dil ve edebiyat dersleri, başkayla buluşma ve başkayı deneyimlemeye fırsat verecek biçimde düzenlenmelidir. Alımlama estetiği kuramı, bu bağlamda hem metin seçimi hem de etkinliklerin hazırlanmasında önemli bir dayanak olabilir.

- Özellikle edebî metinlerin okunmasında boşlukların doldurulması ve beklenti ufkunun oluşturulmasına yer verilmelidir. Böylece dil ve edebiyat derslerinde okuma, dıştan belirlenmiş bir süreç olmaktan çıkıp öğrencinin kendi belirlediği ve kendini belirlediği bir sürece evrilebilir.

- Alımlama estetiği odaklı bir edebiyat eğitimi, boşluklarla/belirsizliklerle örülmüş, okurun beklenti ufkunu yansıtabileceği özgün edebî metinleri gereksinir. Dil ve edebiyat ders kitaplarına metin seçilirken, bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

- Alımlama estetiğine dayalı okuma eğitiminin okuma zevkini geliştireceği öngörülmektedir. Bu öngörü, nitel araştırmalarla sınanmalıdır.

- Alımlama estetiğinin bir başka öngörüsü de demokratikleşme sürecine sunacağı katkıdır. Alımlama estetiği çerçevesinde dil ve edebiyat derslerinin demokratikleşme süreciyle ilişkisi ele alınması gereken bir diğer konudur.

Kaynakça

Arıkan, R. (2013). Araştırma yöntem ve teknikleri. Ankara: Nobel.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.

Çetin, İ. (2016). Nitel içerik analizi. M. Y. Özden & L. Durdu (Ed.) içinde Eğitimde üretim tabanlı çalışmalar için nitel araştırma yöntemleri (ss. 125-148). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Gadamer, H. G. (1975). Wirkungsgeschichte und applikation. R. Warning (Ed.) içinde Rezeptionsästhetik theorie und praxis (ss. 113-125). München: Wilhelm Fink Verlag.
- Gadamer, H. G. (2009). Hakikat ve yöntem ikinci cilt. (H. Arslan ve İ. Yavuzcan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Günay, D. (2010). Metin bilgisi. İstanbul: Multilingual.
- Iser, W. (1975a). Der lesevorgang. R. Warning (Ed.) içinde Rezeptionsästhetik theorie und praxis (ss. 253-276). München: Wilhelm Fink Verlag.
- Iser, W. (1975b). Die appellstrucuter der texte. R. Warning (Ed.) içinde Rezeptionsästhetik theorie und praxis (ss. 228-252). München: Wilhelm Fink Verlag.
- Iser, W. (1975c). Im lichte der kritik. R. Warning (Ed.) içinde Rezeptionsästhetik theorie und praxis (ss. 325-342). München: Wilhelm Fink Verlag.
- Kanathı, F. (2018). Düşünsel yolculuklarım. Akademisyen Yayınevi: Ankara.
- Karagöz, M. & Dilidüzgün, S. (2016). Alımlama boyutlarıyla metin türüne özgü okumalar. S. Dilidüzgün (Ed.) içinde Kuram ve uygulama bağlamında Türkçe öğretimi (ss. 30-39). Ankara: Anı Yayınları.
- Kavalcı, T. (2017). Üç önemli kuramcı üzerinden alımlama estetiğinin incelenmesi ve bir uygulama. Söylem Filoloji Dergisi, 2 (3), 52-74.
- Kula, O. B. (2018). Türkiye’de aydınlanma ve Atatürk devrimleri. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Livaneli, Z. (2018). Huzursuzluk. İstanbul: Doğan Kitap.
- Moran, B. (2002). Edebiyat kuramı ve eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), 323-343.
- Öztok, Ö. (2010). Behçet Necatigil’in şiirlerini alımlama estetiğine göre inceleme denemesi. Yayımlanmamış yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Punch, K. F. (2014). Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tunç, E. (2014). Anlamanın tarihsel dönüşümü ışığında halk şiirine okur odaklı bir yaklaşım denemesi. Turkish Studies, 9 (3), 1467-1480.
- Uygur, N. (1996). Tadı damağımda. İstanbul: YKY.
- Ünal, D. Ç. (2005). Yabancı dil öğretiminde edebi metinler: yenilikçi yaklaşımlara geçiş süreci ve gerekçeleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29, 203-212.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.